

© Uluslararası **İnsan Bilimleri** Dergisi

ISSN: 1303-5134

www.insanbilimleri.com

Cilt: 4 Sayı: 1 Yıl: 2007

Onaltıncı Yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda Eğlence ve Meclis

Zeynep Tarım Ertuğ *

Özet

Her toplumun farklı adet ve gelenekleri olduğu gibi farklı bir yaşama biçimi, dolayısı ile farklı bir eğlence anlayışı vardır. Bu eğlence anlayışı bir milletin veya toplumun hayatı nasıl algıladıkları ile çok yakından ilgilidir. Hayatı algılama anlayışı ise insanların veya toplumların öncelik ve tercihlerini belirlemektedir. Bu makalede Osmanlı toplumuna örnek olan Osmanlı Sarayı'nda eğlence anlayışının nasıl olduğu üzerinde durulmuştur. Meclis adı verilen ve padişah merkezli olarak tertip edilen bu küçük toplantılara sadece padişahın davet ettiği musahipler, sazendeler, hanendeler, hikaye anlatıcıları olarak meddahlar ve kıssahanlar, şairler ve dostluklarından zevk alınan kişiler katılmaktadırlar. Bu meclislerde müzik, şiir ve hikayeler dinlenip, bu konular üzerinde konuşulmaktaydı. Meclise katılanlar ve konuşulan konular ise Osmanlı padişahının dolayısı ile sarayının ve bunlardan örnek alan Osmanlı aydınının dünyaya bakışını ifade etmektedir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Sarayı, Osmanlı Padişahı, Gelenek, Meclis, Eğlence, Şiir, Müzik

* Y. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

Entertainment and Social Gathering at the Ottoman Court in the Sixteenth Century

Zeynep Tarım Ertuğ

Abstract

Each society has a different life style and so an understanding of entertainment as well as they have different habits and traditions. This understanding is strictly connected with how a nation or a society perceives life. The perception of life determines the precedences and preferences of people or societies. In this article, how the understanding of entertainment is in Ottoman court which is a model for Ottoman society is deliberated.

Meetings were arranged in the court by Sultan's order. Only the musahips whom Sultan invites, sazandes, hanendes, meddahs and kıssahans as storytellers, poets and people whose friendships are enjoyable could join the minor meetings named "meclis" and Sultan-centered arranged. Music, poem and stories were discussed in those social gatherings after listening to them. The participants of these meetings and the discussed subjects express the perception of the life of Ottoman sultan and so courtiers, and Ottoman intellectuals who takes court as a model.

Keywords: *Meddah (storyteller), Entertainment, Social gathering, Poem, Music, Ottoman sultan, Ottoman court, Custom and traditions*

Zeynep Tarım Ertuğ: *Onaltıncı yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda eğlence ve meclis.*

Eğlence toplumlara ve asırlara göre değişebilen, bir toplumun dünyaya bakış açısını yansıtan, keyif alarak geçirilen ve genellikle önceden kurgulanmış bir süreç ve etkinliktir. Eğlenme olgusu toplumların yaşama biçimi, dinî/ahlakî ve geleneksel/töresel yapılanmalarıyla yakından ilgilidir. Bunlardan coğrafi şartların özellikleri de belirleyici bir etkidir. Her durumda eğlenme anlayışı ve biçimi bir toplumun genel karakterini yansıtan önemli göstergelerden birisidir.

Osmanlı toplumunda özellikle Anadolu'da hakim inanç Türklerin geleneksel yapısına uygun bir müslümanlık anlayışıdır. Osmanlı ülkesi bunun yanı sıra pek çok milleti bir arada tutan zengin yapılanması ile farklı eğlence anlayışlarını tespit etmeye imkan veren özelliklere sahiptir. Fakat inanç ve milliyet ne kadar farklı olursa olsun uzun süreler aynı şehrin havasında yaşayan insanlar geçen süreç içinde biri birine benzer olaylardan zevk almaya başlarlar. Bunun içindir ki; Osmanlı toplumunda ayrıntılarda biri birinden ayrılan, fakat genelde aynı dış özelliklere sahip eğlence anlayışları oluşmuştur. Farklı din ve ırkları kendi çağı içinde olabildiğince tolere edebilen bu insanları (öncelikle İstanbul olmak üzere kentliler) etkileyen en önemli kurum Osmanlı sarayıdır. Bu çalışma genel olarak onaltıncı yüzyılı konu almış ve onyedinci asırdan sonrasına ait daha çok kaynak olmakla beraber genelleme yapmamak için bu kaynaklar bilhassa kullanılmamıştır¹. Ancak bir karşılaştırma yapabilmek için onyedinci yüzyıldaki üç eğlence meclisini konu edinen N. Atasoy'un makalesi önemlidir².

Osmanlı sarayı Fatih'in İstanbul'u alması ile kendisini (en azından Avrupa'nın doğusundan Asya'nın kuzey kısmı hariç batısını söz konusu ederek) doğunun ve batının hakimi olarak görmekteydi. Eğlencelerin İslam inancına uygun olmasını savunan bir anlayışa sahip olmakla beraber, bu kurallara uymak konusunda (hukukun uygulanmasında olduğu gibi) esnek bir tavır

---

¹ Osmanlı tarihi uzun bir zamana ve geniş bir coğrafyaya yayılmış olmasına karşılık özellikle onaltıncı asır ve öncesi kaynaklarda sosyal hayata dair ayrıntıları tesbit etmek uzun ve yorucu bir çaba gerektirmektedir. Belki bu nedenden dolayı kültür tarihçilerinin genelleme yapmaya eğilimleri daha fazladır. Bu durum biraz da olaylara hikayeci bir anlayışla bakmaktan kaynaklanmış olmalıdır. Bir başka bakış açısı ise resmi tarih adı verilen askerî ve siyasî yaptırımlara sahip olan kesimin tarihçelerinin yine belki aynı yaptırımla önemsenilmesi sağlanmıştır. Kültür tarihi çerçevesine giren bir etkinlik onbeşinci yüzyılda nasılsa ondokuzuncu yüzyılda da öyledir düşüncesine kurban olmakta, arada geçen yüzyıllar yok sayılmaktadır. Herhangi bir çalışmada onaltıncı yüzyıla dair bir resim yoksa onsekizinci yüzyıla ait bir minyatur veya gravür rahatlıkla hatta hiçbir kuşku belirtilmeden yerleştirilmektedir.

² Bkz. "Türk Minyatürlerinden Üç Günlük Hayat Sahnesi", *Sanat Tarihinde Doğudan Batıya*, İstanbul 1989, s. 19-22. Bu çalışmada gösterilen üç meclisten ikisi kadınlara ait özgün örneklerdir.

Zeynep Tarım Ertuğ: *Onaltıncı yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda eğlence ve meclis.*

---

sergileyebilmekteydi. Onaltıncı asırda neredeyse bütün toplumlarda görülen *kademeleşmiş/hiyerarşik yapılanma* yaşam biçimini, dolayısı ile eğlenme anlayışını biçimlendiren noktalardan birisidir. Fakat her durumda ırkî, dinî ve coğrafi özellikler en üst belirleyicilerdir. Bunun içindir ki en az Osmanlı kadar kademeleşmeye/hiyerarşiye önem veren Çin veya Fransız sarayında farklı bir eğlenme anlayışı olduğu kolaylıkla gözlemlenebilir. Fakat aynı veya çok benzer dinî inanca sahip olan Safavî sarayı ile de toplumsal geleneğin ve mezheplerinin farklı olmasından dolayı değişiklik göstermektedir.

Osmanlı Sarayı'nda padişahın katıldığı eğlenceler; düğün, bayram gibi belirli günlerde yapılan şenlikler ve herhangi bir günde isteğe bağlı yapılan eğlenceler olarak iki çeşittir. Bu eğlenceler; iç mekanlarda ve açık alanlarda yapılanlar olarak ayrıca iki kısımda incelenebilir. İç mekanlarda veya açık alanlarda yapılan eğlenceler sadece davetli kişilerin katılımı ile yapılıyorsa *bezm* veya *meclis* adıyla isimlendirilmektedir ki bu çalışma bu konuyu ele almayı deneyecektir. Çoğunlukla açık alanlarda veya geniş iç mekanlarda, davete ihtiyaç duyulmaksızın herkesin/halkın katılımı ile yapılanlar ise şenlikler olarak tanımlanabilirler. Kutlama özel bir durumun iyi ve güzel duygularla idrak edilmesi olup törenler bu şenliklerde ve kutlamalarda belli bir usûlün takip edilmesine denilmektedir³. Dolayısı ile tören eğlence değildir bu en açık biçimde bayramda görülebilir; bayram sabahları sarayda tebrikleşme töreni yapıp bayram alayı şehir içine çıkarak namaza gider. Bu resmî bir devlet törenidir ve en ince ayrıntısına kadar yazılmış olan kuralları vardır. Bayram şenlikleri ise eğlenmek için yapılır. Padişahın katıldığı daha doğrusu onun istediği eğlence meclisleri ise düğün, bayram, cülûs sonrası gibi özel günlerde yapılan şenliklerin dışında kalan, kişisel tercihlerle oluşan bir meclistir ve Osmanlı sarayındaki eğlenme anlayışının en iyi ifadesi bu küçük eğlence meclisleri göz önüne alınarak anlaşılabilir. Bu meclisler çok daha serbest olarak, yani kurallara bağlı olmaksızın yapılabilir ve neredeyse pek çok değişik şekillerde olabilir. Bütün müzik, şiir, edebiyat, sanata dair küçük toplantılar için Osmanlı tarihinde veya minyatürlerinde eğlence meclisi tabiri kullanılabilir. Edebî metinlerde *bezm-i şâhî*, *bezm-i sultan* gibi tabirler kullanılmakta ve bezme dair pek çok ayrıntı kaydedilmektedir. Divan şiirinde bezm veya mecliste saki/hizmet edenler, sevgili veya şah, yaran/katılımcılar, mutrib/çalgıcı, tütsücü/micmeregerdanın olduğu

---

³ Metin And; törenle şenlik arasındaki farkı şöyle tanımlamaktadır: “Bu ayrımın bir niteliği de törende bir toplumun tüm üyelerinin katılmayıp seyirci olarak edilgenleştirilmeleridir.” *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Ankara 1982, s. 1.

Zeynep Tarım Ertuğ: *Onaltıncı yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda eğlence ve meclis.*

söylenip en iyi meclislerin ilkbaharda çimenler üzerinde yapıldığı yazılmaktadır⁴. Meclis kelimesinin diğer bir anlamı kitap içinde yer alan minyatürlü sayfadır ki; aslında daha çok böyle meclislerin tasvir edilmesinden dolayı bütün içinde insan olan resimler meclis olarak tanımlanmıştır.

Meclisler Topkapı Sarayı'nda genellikle bahçedeki köşklere birisinde öğle yemeğinden veya yatsı namazından sonra yapılırdı⁵. İncili köşk, III. Murad köşkü, Yalı Köşkü böyle toplantıların yapıldığı bilinen mekanlardır. Bazende devlet adamlarından birisi veya saray dışında yaşayan sultanların birisi konağının selamlık kısmını hazırlayarak padişahı davet ederdi. Seferde ve göçte bu eğlenceler aynısı ile padişah otağında veya vezirlerden birinin otağında yapılırdı. Daha önce de söz konusu edildiği gibi meclis sadece davetlilerin katılımı ile yapılırdı. Bu davetli bir şair, bir müzisyen veya sadece musahipler veya bir devlet adamı olabilirdi. Müzik ve şiir bu toplantılarda birinci etkinlik olarak değerlendirilebilir.

Müzik en medenî olduğu farz edilen toplumdaki, en ilkel olduğu düşünülen bütün toplumlarda eğlenme anlayışını şekillendiren ortak bir unsurdur. Fakat milletlerin ve toplumların müziğindeki inanılmaz farklılık bu benzerliğin sadece çok genel bir başlık olduğunu gösterir. Müzik onaltıncı yüzyıl Osmanlı Sarayı'nın en ciddiye alınan etkinliklerinden birisidir, bunun için müzik padişah meclisinde dinlendiği kadar da üzerinde konuşulan bir konudur. Ülkenin en yetenekli müzisyenlerinin saraya ulaşmaları ve eserlerini sunmaları çok zor değildir. Bu durumun pek çok örneği olup hediye ve inamat defterlerinde meşhur şair ve müzisyenler kadar adı ilk defa bu defterlerde geçen sanatkarlara da rastlanması mümkündür⁶. Ayrıca bilindiği gibi Enderun mektebinde verilen eğitimin yarısı müzik ve şiir olmak üzere sanat eğitimidir⁷. Bütün

⁴ Bkz. Harun Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 110-111.

⁵ BOA MAD 4763. Ayrıca Topkapı Sarayı bahçe köşklere ve saray dışında kullanılan köşklere için bkz. Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar I*. İstanbul.

⁶ Bkz. İsmail Erünsal, *Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bayezid Devrine Ait Bir İnamat Defteri*?, İÜ Edebiyat Fakültesi *Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI (İstanbul 1981), 303-342.

⁷ Enderundan bahseden bütün kaynaklar müzik ve şiir eğitiminin verildiğinden bahsederler: Gelibolulu Mustafa Âli, *Görgü ve Toplum Kuralları Üzerine Ziyafet Sofraları (Mevâ'idü'n-nefâis fî kavâ'id'l-mecalis)*, Hazırlayan Orhan Şaik Gökyay, İstanbul 1978; Gelibolulu Mustafa Âli, *Mevâ'idü'n-nefâis fî Kava'id'l-Mecalis*, Hazırlayan Mehmet Şeker, Ankara 1997. Ondokuzuncu yüzyıl için bkz. Tayyazade Ahmed Ata Bey, *Tarih-i Ata İstanbul 1293*; Hafız Hızır İlyas, *Tarih-i Enderun*, İstanbul 1859.

Zeynep Tarım Ertuğ: *Onaltıncı yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda eğlence ve meclis.*

Osmanlı padişahlarının zaferler kazanmış bir komutan olmaktan başka sanatçı olma istek ve kaygıları vardır. Bu istek ve kaygı bütün eğlence meclislerini şekillendirmektedir. Müzikli meclislerde en çok sevilen aletler çeng, miskal, rebab, ud, tanbur, kemençe ve def/dairedir⁸. Sazende/çalgıcı ve hanende/okuyucular padişahın karşısına yarım daire şeklinde oturup icra ederler. Esasen bir çeşit oda müziği olmaya pek müsait olan Türk müziğinin icrası için ortam uygundur, bunun için sahnelemek gibi bir usûle ihtiyaç hissedilmez. Bu müzikli meclisleri şiir ve edebiyat konuşmalarının takip ettiği anlaşılmaktadır. Seçme şiirlerini ilk defa padişaha okumak isteyen pek çok şair ki; bunlar ülkenin çeşitli yerlerinden gelmiş olabilirler, bu meclislere davet edilirdi. Ayrıca şiir Osmanlı müziği ile çok iç içedir, pek çok bestenin sözleri devrin şiirinden alınmıştır. Müzik ve şiir Osmanlı aydınının kimliğini belirleyen iki temel unsurdur. Bu durum meclisten aydına, aydından halka doğru akarak sanatın toplum içindeki önemini belirlerdi.

Dans onaltıncı yüzyıl Osmanlı padişahının meclislerinde pek tercih edilmemektedir. Bazı yazılı kaynaklar dolaylı olarak rakkaslardan bahsetse de bunlara Osmanlı padişahını konu alan görsel kaynaklarda tesadüf etmek pek mümkün olamamıştır. Rakkas veya çengi oynatmak halkın katıldığı eğlencelerde ve saray dışındaki meclislerde icra edilmekte olup, daha avami bir eğlence olarak algılanmaktadır.

Müzik ve şiirden başka hikayecilerin hikaye anlatması sonra bu hikayelerin yorumu üzerinde konuşulması bu meclislerin diğer bir etkinliğidir. Onaltıncı yüzyılda sadece padişah meclisinde değil pek çok mecliste şiir okuyup hikaye söylenmesi geleneği vardır⁹. Kıssahan ve meddahların hikaye anlattıklarına dair çeşitli kayıtlar olup en iyi hikaye anlatıcıları meddahlardır. Bu meddahların bir kısmı II. Selim ve III. Murad döneminde isimleriyle bilinmekte ve onların nasıl güzel ve etkileyici hikayeler anlattıklarından bahsedilmektedir¹⁰. Müzikle başlayan bu eğlence meclisleri bazen de bilimsel konuların tartışıldığı meclislere

---

⁸ “Çeng ile kemençe birlikte çalınır ve def bunlara eşlik eder”. Ziyafet Sofraları, s. 85.

⁹ Ziyafet Sofraları, s. 62.

¹⁰ III. Murad’a hikayeler anlatan Eğlence Meddah isimli meddah bütün hikayelerini anlatıp bitirince “Padişah Cenani isimli bir şairden yeni hikayeler tertip etmesini istemiştir. Cenani tertip ettiği hikayeleri güzelce yazdınp tezhîb için müzehhibe verdiğinde Eğlence Meddah müzehhibi ikna ederek hikayeleri öğrenir ve birer birer padişaha nakleder” Türk Temaşası, s. 14.

Zeynep Tarım Ertuğ: *Onaltıncı yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda eğlence ve meclis.*

---

dönüşmektedir. Surnameler bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi verirler¹¹. Fakat genel olarak bilimsel konular üzerinde tartışmaların yapıldığı meclisler ayrı bir grup olarak değerlendirilmelidir.

Eğlence meclisleri yemekli olmayıp, meyve ve yemişler yanında alkollü ve alkolsüz çeşitli içkilerin sunulup içildiği meclislerdir. Kırmızı şarap¹², öd, anber, bal, yasemin şerbetleri özellikle tercih edilmektedir. Meyve olarak çini kaplarda tanelenmiş nar, armut, ayva, kuru yemiş olarak badem tercih edilen ikramlardır¹³. Meyve ve yemiş tabakları hazırlanıp ortaya bir sehpa üzerine konular, içkiler ise hem padişaha hem katılımcılara hizmetkarlar tarafından sunulurdu. Meclisteki önemli ikramlardan birisi güzel koku olarak buhur ikram edilmesidir. Ellere dökülen gülsuyundan başka çeşitli kokular buhurdanlıkların içine konulup, yakılır ve mekanın güzel koku içinde kalması sağlanırdı¹⁴.

Padişah saray dışında nedimleri veya misafirleri ile beraber ise yemek zamanı musahiplerin önüne başka sofralar, sazanelere başka sofralar kurulurdu. Padişah her zaman olduğu gibi tek başına yemek yer, iltifat etmek istediği kişilere sahan ve tepsi gönderirdi¹⁵. Enderunlular bu meclise hanende, sazende veya sadece hizmet için katılırlardı. Darüssaade ağası, babüssaade ağası gibi saray yöneticileri ve halkı veya devlet adamlarından herhangi birisi ise ancak davet edilirse katılırlardı.

Görsel kaynaklardaki meclisler bu konuda en iyi anlatıma sahiptir. Sultan I. Selim'in kendi çağında yapılmış meclisini gösteren tasvir onaltıncı yüzyılın başında bir padişah meclisini göstermektedir. İki hanende, biri çeng birisi daire vuran iki sazende, bir saki ile oldukça sade bir

---

¹¹ Nurhan Atasoy, *1582 Surname-i Hümayun: Dügün Kitabı*, İstanbul 1997; Esin Atıl, *Levni and the Surname: The Story of an Eighteenth-century Ottoman Festival*, İstanbul 1999.

¹² Onaltıncı yüzyıl sosyal hayatından bahseden Gelibolulu: "Kahvenin uyku ve şehveti kesen kara çorak bir su" olduğunu söyledikten sonra içkilerin en iyisinin az içilen kırmızı şarap olduğunu söylemektedir. *Ziyafet Sofraları*, s. 87.

¹³ Bu noktalar divan şiirlerinden ve minyatürlerden tesbit edilmiştir. Mesela bazı örnekler için bkz. Harun Tolasa, *Abmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973; Mehmed Çavuşoğlu, *Necati Bey Divanı'nın Tablîli* 1971; Zeynep Tarım Ertuğ, "16. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında ve Minyatürlerinde Meyve", *Türk Kültüründe Meyve Sempozyumu*, 7-8 Nisan 2004, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi.

¹⁴ Bu buhurdanlıklardan bazı örnekler bugün Topkapı Sarayı Müzesi'nde teşhir edilmektedir.

¹⁵ *Ziyafet Sofraları*, 136.

Zeynep Tarım Ertuğ: *Onaltıncı yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda eğlence ve meclis.*

---

meclis görüntüsüdür. Devrin tarihçileri Sultan Selim'in gündelik hayatının sade olduğunu yazarlar. Saltanat yıllarındaki savaşlar göz önüne alınırsa bunun başka türlü olamayacağı açıkça görülür. Bu arada seferde iken de tertip ettiği bu meclisler hem onun, hem onun devrindeki padişah meclisinin özelliğini gösterir. Sultan Selim'in Mısır seferi sonrasında Suriye'de bulunduğu esnada bu meclislere katılmak üzere İstanbul'dan bir musahip istemesi üzerine Üsküplü İshak Çelebi'nin gönderilmesi ile ilgili anlatılanlar meclislerin bir padişahın hayatında ne kadar yer aldığını gösterir¹⁶. II. Selim'in meclislerinin ise daha farklı belki daha eğlenceli olduğu ifade edilmektedir¹⁷.

Haremde yapılan eğlenceler "Tarih" kayıtlarında doğrudan yer almamaktadır, fakat hareme dair farklı kayıtlar buradaki eğlence meclislerinde de müzik, şiir ve hikayenin temel unsurlar olarak yer aldığını göstermektedir. Enderun mektebinin kızlar kısmı olarak harem; güzel kadın yetiştirmekten başka eğitim veren bir kurumdur. Buradaki kızların özellikle müzik eğitimi aldıkları bilinmektedir. Haremde yapılan meclis veya diğer adıyla halvet neredeyse hiç söz edilmemekle beraber muhtemelen I. Selim ve Süleyman ile II. Selim sonrası çok farklıdır.

Bugün olduğu gibi bazı spor faaliyetlerini seyretmek de eğlenme yollarından birisidir, spor faaliyetleri eğlenceli vakit geçirme yolları olmakla birlikte meclis ve şenlikler kapsamı dışında incelenmelidir. Fakat anlayışı belirlemek için seyredilen oyunlara bakılacak olursa cirid ve güreş seyredilmekten en fazla zevk alınan oyunlardır. Şiddet içeren, kanlı, öldürücü oyunlar keyif alınan seyirlikler içinde yer almazlar.

Aynı tarihte halk arasında eğlenceli vakit geçirme çok daha çeşitli seçeneklere sahiptir. Halkın katıldığı büyük eğlencelerde en eski adet katılımcılara yemek ikram edilmesidir. Küçük gruplar arasında şarap içilmesine karşılık, geniş katımlı şenliklerde katılımcılara şarap yerine çok çeşitli meyve, kuru yemiş veya çeşitli bitkilerden elde edilmiş şerbet verilmekteydi. Bu eğlencelerin yiyecek ve içecekleri saray mutfağı tarafından hazırlanmakta olup, gerekirse

---

¹⁶ Padişahın sözü sohbeti dinlenir birkaç kişi istemesi üzerine nüktedanlıkları ile tanınmış olan Galata kadısı Bursalı Nihali Cafer Çelebi, Üsküplü İshak Çelebi, Mihaliç Kadısı Kadı Bozan gönderilir, ancak ordugaha yaklaştıkları zaman belki de birisinin kasden yanlış yönlendirmesi üzerine güya padişahın kişiliğine uygun düşmek için birer asker gibi giyinin silah kuşanırlar ve bu şekilde padişahın yanına girerler fakat kendisi savaşçı da olsa yeni musahiblerinin bu gülünç durumlarından hoşlanmayıp hepsini geldikleri yere gönderir. Bkz. İsmet Parmaksızoğlu, Üsküplü İshak Çelebi ve Selimnamesi, İÜ. EF *Tarih Dergisi* III/5-6, İstanbul 1953, s. 124-125.

¹⁷ "Cemşid gibi baharda güzde tatlı şarablar içerdi", *Ziyafet Sofraları*, s. 107.

Zeynep Tarım Ertuğ: *Onaltıncı yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda eğlence ve meclis.*

İstanbul esnafı arasından aşçı ve yamak kiralanmaktadır. Bu toplantılar eğlence meclislerini de içine alan daha geniş bir zamana yayılan geniş katılımlı toplantılardır. Padişahın eğlence meclisi bu büyük şenlikler içinde yine sarayda olduğu gibi devam ederdi. Sultan Süleyman'ın çocukları için tertip ettirdiği sünnet düğünleri başta olmak üzere elli iki günle en geniş zamana yayılan III. Mehmed'in sünnet düğününe kadar saray dışında, fakat sarayın bahçesi kadar yakın olan Sultanahmet meydanının tercih edildiği, buraya padişah için bir köşk yapıldığı bilinmektedir¹⁸.

Bu düğün-şenliklerde en önemli taraf bütün halkın katılmış olmasıdır. Seyir için katılan halkın dışında en büyük kalabalığı ürünlerini sergileyen esnaf ve zenaatkarlar oluşturmaktadır. Düğünü bir belgesel gibi bütün ayrıntıları ile aktaran surnameler eğlenceye bakış açısını da en iyi şekilde yansıtır. Şenlik ticari bir hareketlenme, üretilen en seçkin malların sunulduğu bir panayır, sanatçıların eserlerini gösterdikleri bir sergi salonu, bilimsel tartışmaların yapıldığı bir kongre, yabancı ülkelere gelen elçilerin misafir edilip Osmanlı kültür ve yaşama biçiminin tanıtıldığı bir faaliyet, sahne sanatlarının gösterildiği bir tiyatro salonu olarak çok işlevli ve bir şehrin bütünüyle katıldığı, birlikte yiyip içtikleri bir toplantı yeridir. Halkın bir diğer eğlencesi karagöz, meddah, mukallid ve benzeri seyirlik oyunlardı. Bu oyunlar daha önce de söz konusu edildiği gibi aslında hikaye söylemenin başka bir çeşidi olarak bir çeşit tiyatrodur. Onaltıncı asırda hayal¹⁹ ve karagöz oyununun yaygın bir şekilde oynandığına dair pek çok kaynak vardır²⁰. Mukallidler ise seyirlik oyunlar içinde halkın en sevdiği gösterilerden birisidir.

Padişah bu toplantı süresince sarayda has odada veya taht odasında değil şehir halkı ile aynı mekandadır. İktidar-halk ilişkisini rahatlatan bu işlev ayrıca saraya ve padişah meclisine ulaşamayan pek çok sanatçı ve bilim adamının kendilerini tanıtmaları için bir fırsattır. Meydanda eserini veya gösterisini sunan bir sanatçının ayrıca padişah meclisine davet edilmesi son derece kolaydır. Ülkenin gerçek idarecileri olarak divan-ı hümayûn üyeleri ve onlara bağlı çalışan diğer devlet adamlarının Cuma selamlığı dahil olmak üzere bu şenliklerin yapılmasını engelleyici tutumları padişahların saray içinde dar bir çevrede kalması sonucunu ortaya

---

¹⁸ Nurhan Atasoy, *1582 Surname-i Hümayun: Düğün Kitabı*, İstanbul 1997.

¹⁹ Selim Nüzhet Gerçek, İbn-i İyas'dan naklen 1517 senesinde Cize'de ikameti sırasında bazı geceler meclisinde hayal oynattığını yazmaktadır. *Türk Temaşası*, İstanbul 1942. s. 65.

²⁰ Bkz. Necdet Sakaoğlu-Nuri Akbayar, *Binbir Gün Binbir Gece: Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Eğlence Yaşamı*, İstanbul 1999, s. 17.

Zeynep Tarım Ertuğ: *Onaltıncı yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda eğlence ve meclis.*

çıkarmıştır. Çok çeşitli nedenlerle devlet adamlarının onaltıncı yüzyılda bile geniş katılımlı eğlencelerden hoşlanmadıkları açıkça görülmektedir. Mesela; II. Selim, Zigetvar Zaferi'nin hemen arkasından padişah olmuş, arkasından da Ramazan bayramı gelince hem zafer, hem cülûs, hem bayram olmak itibarı ile halka şenlik yapmaları için duyuru yapılmasını istemiştir. Sultan Selim'in bu isteğinin Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa'yı rahatsız ettiğini ve bunun uygunsuzluğu üzerinde Nişancı Feridun Bey'le konuşmaları, Feridun Bey'in adamı olan Tarihçi Selaniki tarafından nakledilmiştir. Padişahla arasını bozmak istemeyen sadrazam sonuçta donanma yapılmasını ilan etmişse de taşkınlık yapılmamasını da gizlice tembih etmişti. Şehir ışıklandırılmış, halk öylesine eğlenmişti ki bu eğlenceden kasıtlı Şair Hayali Bey cihanın bâde olduğunu hırka ve seccadenin rehine konduğunu söylemektedir²¹.

Onaltıncı yüzyılda Osmanlı padişahının ahlakî bir çerçevede sürdürmek istediği bir yaşama biçimi vardır. Bu yaşama biçimi idealize edilmiş olup, devletin yüceliği ile uyumlu bir sultan olma çabasının ifadesidir. Bu kaygı, tıpkı sanatçı olma ya da sanattan anlama kaygısı kadar padişahı yönlendirmektedir. Bunun için müelliflerin ve nakkaşların onların hakkında yazacakları ve resmedecekleri her şeye dikkat edilmektedir, daha doğrusu padişah sahnede olduğunun fazlasıyla farkındadır, bunun için uyandıracığı algı-görüntüye önem vermektedir. Devlet yönetiminde divan ne kadar etkili ise üst düzey yaşama biçiminde de padişah o denli etkilidir. Kendisine verilen rolü olduğu gibi üstlenmiş, bir inanç şekline dönüştürmüştür. Bunun içindir ki şenliklerde ve meclislerde insanları eğlendiren hiçbir faaliyete katılmazken hayranlık uyandıracak bazı etkinliklerde bulunmaktadır. Mesela ok atmak ya da şiir okumak gibi. Osmanlı padişahının bu görüntüsü en iyi biçimde minyatürlerde algılanabilir o tahtında ancak bir hükümdara yakışır zarafette ve ağırbaşlılıkta içkisini içerek olanları dikkatle seyretmektedir. Bu imajın toplumsal yaşamdaki görüntüsü şenliklerdeki eğlenme biçimlerinde kendini göstermektedir. Devrin görgü kurallarını yazan Gelibolulu'da aynı şekilde ağırbaşlı bir tablo çizmektedir ve buna uymayanlara ağır eleştiriler yöneltmektedir. Bu ölçülü eğlenme, yaşama tarzı bu dönemde oldukça abartılmıştır halbuki aynı toplum onbeşinci asırda hayata daha ılımlı bakmakta günahları ve yasakları daha hoşgörülü bir bakış açısı ile algılamaktadır. Şunu da ilave etmek isterim ki onaltıncı asrın bu resim gibi çizilmiş eğlence ve yaşama anlayışı gerek sarayda gerekse toplumda sonraki yıllarda pek çok aşırılıklara sebep olmuştur. Osmanlı padişahı ahlakî

---

²¹ Selânikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selânikî (971-1003/ 1563-159135) Hazırlayan Mehmet İpşirli, İstanbul 1989, I, s. 61-62.

Zeynep Tarım Ertuğ: *Onaltıncı yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda eğlence ve meclis.*

---

anlamda idealist bir görüntü sunmaktadır. Aynı tarihte batı Asya'daki diğer saray görüntülerinde sazandelerin olduğu meclislerde görülen şehzadeler ve kibar çocukları yanlarında sevgilileri ile tasvir edilirken Osmanlı padişahını böyle bir görüntü ile tesbit etmek mümkün değildir.

Sonuçta Osmanlı padişahı eğlence meclisinin oluşumundaki tercihleri ve keyif aldığı etkinliklerle Onaltıncı asır Osmanlı insanının örnek modeli olduğu kadar kendi devrinin de iyi bir aynası olarak algılanabilir.

KAYNAKÇA

And, Metin, Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları, Ankara 1982.

Atasoy, Nurhan, “Türk Minyatürlerinden Üç Günlük Hayat Sahnesi”, Sanat Tarihinde Doğudan Batıya, İstanbul 1989, s. 19-22.

Atasoy, Nurhan, 1582 Surname-i Hümayun: Düğün Kitabı, İstanbul 1997.

Atıl, Esin, Levni and the Surname: The Story of an Eighteenth-century Ottoman Festival, İstanbul 1999.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MAD 4763.

Çavuşoğlu, Mehmed, Necati Bey Divanı'nın Tahlili, 1971.

Eldem, Sedad Hakkı, Köşkler ve Kasırlar I., İstanbul.

Ertuğ, Zeynep Tarım, “16. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında ve Minyatürlerinde Meyve”, Türk Kültüründe Meyve Sempozyumu, 7-8 Nisan 2004, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi.

Erünsal, İsmail, “Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bayezid Devrine Ait Bir İnamat Defteri”, İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, X-XI (İstanbul 1981), s. 303-342.

Gelibolulu Mustafa Âli, Görgü ve Toplum Kuralları Üzerine Ziyafet Sofraları (Mevaidu'n-nefais fi kavaidi'l-mecalis), Haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul 1978.

Gelibolulu Mustafa Âli, Mevâ'idü'n-nefâis fi Kava'id'l-Mecalis, Haz. Mehmet Şeker, Ankara 1997.

Gerçek, Selim Nüzhet, Türk Temaşası, İstanbul 1942.

Hafız Hızır İlyas, Tarih-i Enderun, İstanbul 1859.

Parmaksızoğlu, İsmet, Üsküplü İshak Çelebi ve Selimnamesi, İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi III/5-6, İstanbul 1953, s. 124-125.

Sakaoğlu, Necdet -Nuri Akbayar, Binbir Gün Binbir Gece: Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Eğlence Yaşamı, İstanbul 1999.

Selânikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selânikî (971-1003/ 1563-159135) Haz. Mehmet İpşirli, cilt: 1, İstanbul 1989.

Tayyarzade Ahmed Ata Bey, Tarih-i Ata, İstanbul 1293.

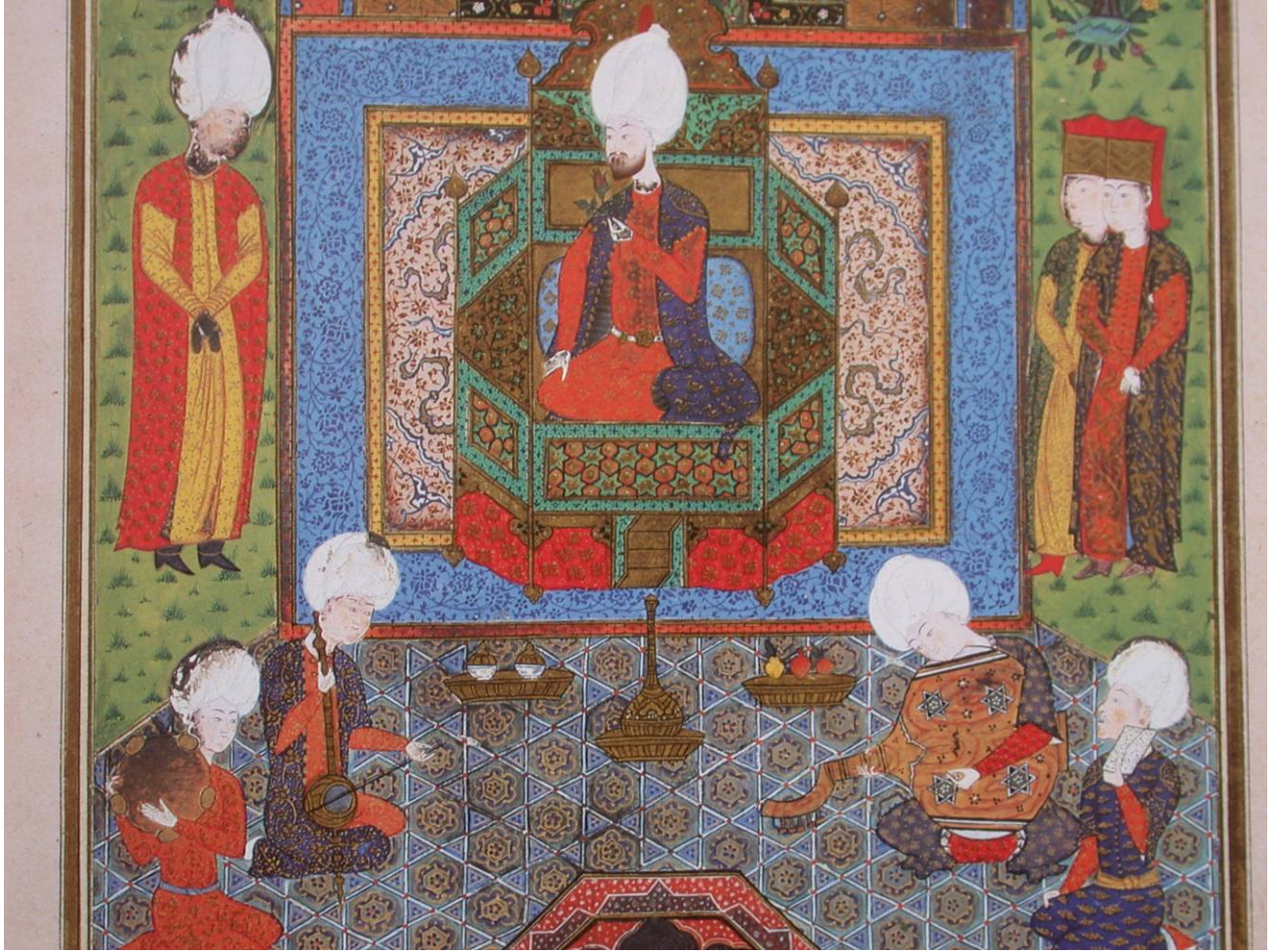
Tolasa, Harun, Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası, Ankara 1973.

Resim 1: Sultan I. Selim'in meclisi, Selimname 64b, TSK H.1597-98

Zeynep Tarım Ertuğ: *Onaltıncı yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda eğlence ve meclis.*

Resim 2: Kanuni Sultan Süleyman'ın meclisi, Süleymanname, 321b, TSK H. 1517

Zeynep Tarım Ertuğ: Onaltıncı yüzyılda Osmanlı Sarayı'nda eğlence ve meclis.

Resim 3: Sultan II. Selim'in meclisi, Şehname-i Selim Han, 13a, TSK A.3595